

Itsenäisyyspäivänä 6.12.2018 Jyväskylän Paviljongissa Jyväskylän kaupungin, Jyväskylän varuskunnan ja Jyväskylän seurakunnan järjestämässä avoimessa yleisöjuhlassa

Mika Aaltola

Mika Aaltola työskentelee ohjelmajohtajana Ulkopoliittisessa instituutissa, professorina Tallinnan yliopistossa ja dosenttina Tampereen yliopistossa. Hänen erikoisalaansa ovat suurvaltapolitiikka sekä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka.

Sotiemme veteraanit, Naiset ja herrat, Hyvä yleisö, hyvää Suomen tasavallan itsenäisyyspäivää!

Onnekkaita sattumat, se että etsiessään jotain uteliaana löytääkin jotain muuta, jota ei tiennyt etsivänsä mutta jonka löytämisestä iloitsee, on elämän perusehto. Oli sitten kyseessä kumppanin löytyminen, kirjastossa käynti, työpaikan etsiminen tai itsensä löytäminen. Onnellinen elämä on sitä, että on tilaa olla utelias ja löytää asioita, jotka vievät eteenpäin. Suomi on mahdollistanut tämän löytämisen tilan jo 101 vuoden ajan.

Jyväskylästä on puhuttu Suomen Ateenana. Syystäkin Elias Lönnrot tämän ajatuksen keksi. Täällä on mieli ollut utelias, uutta etsivä ja löytävä. Kaupunkia on määrittänyt sen opinahjoit..

Jyväskylän kaupunki on yksi suomalaisen kulttuurin keskuksista. Kaupungissa aloitti maamme ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu ja opettajankoulutusseminaari. Oma isäni, Juhani Aaltola, jäi eläkkeelle Jyväskylän kasvatustieteellisen tiedekunnan professorina. Äitini elämäntyö oli nyt Jyväskylän rajalla sijaitsevassa Kintauden kylässä, opettajana. Hän opiskeli Jyväskylän yliopistossa latinankieltä. Lapsuudenkodissani käsite Suomen athena, Athenis Finladiae oli hyvin läsnä ja löydettävissä.

Jyväskylää on myös urheilun tiedon ja taidon hyveiden kehto. Täällä on juostu, hypätty ja pelattu. Puolisoni, kaksinkertainen Suomenmestari, Kirsi Hyttinen opiskeli täällä yliopistolla kasvatustieteitä.

Laukaassa 1810 syntynyt ja Jyväskylässä 1893 kuollut Piirilääkäri ja Jyväskylän Säästöpankin yksi perustaja, Wolmar Schildt, oli kekseliäs ja löytävä mies. Hän 1800-luvun lopulla johtatti eri kielistä sanoja Suomen kieleen.

Ongelma oli hieman pirullinen. Esimerkiksi ruotsinkielisen sanakirjassa oli kymmeniätuhansia sanoja. Sen ajan Suomenkieli oli pientalonpoikien kehittämä. Suomi ei ollut vallankieli. Se oli maanläheisempi ja inhorealitisempi kieli. Vallankieliä olivat Suomenniemiellä olleet latina, ruotsi ja venäjä. Suomenkieli tarvitsi sanoja. Niitä löydettiin. Esimerkiksi sellaiset sanat, kuten ”tiede” ja ”taide” löydettiin Jyväskylässä. Muita hänen keksimiään sanoja nykykielessä ovat esimerkiksi ”esine”, ”jalkine” ja ”päätelmä”. Jatketaan listaa: ”henkilö”, ”yksilö”, ”yleisö”, ”sivistys”, ”kansallisuus”, ”kirje”, ”aste”, ”suhde”.

Miettikääpä hetkisen täällä luotuja sanoja, ajatuksien työkalupakkia, jolla maailmaa ymmärrämme. Nyt sanat tuntuvat arkisilta, mutta aikoinaan ne olivat outoja ja lumoavia. Schildt oli sanaseppä, sanojen takoja.

Tiedä ja taida. Se on motto, jolla Suomeniemiä raivattiin itsenäiseksi tasavallaksi. Sille luotiin hyveitä, kuten osallistavuus, tasavarvo ja yhteismielisyys. Keskeisin kansalaishyve oli puolustustahto.

Muistan, kun noin 10-vanhana luin vuonna 1968-painettua Petäjaveden kotiseutukirjaa. Kirjassa oli lyhyt maininta keskiajan uhripaikasta Kintaudella. Kirjan mukaan se oli poikkeuksellisen suuri kivi, jonka alle on aikoinaan tuotu ruokauhreja. Sijainnista kirjassa oli muistaakseni vain lyhyt maininta: 2 km Kuoliosaaresta länteen.

Muistan elävästi, kuinka hartaasti tuota paikkaa etsin, noin kolmen kesän ajan. Itse paikkaa en koskaan löytänyt. Lähimmäksi tulin, kun löysin hiekkatien varresta vanhan 50-luvun tienviitan, jossa oli teksti: ”Kansanlehto 1 km”. Viitta oli kaatunut ja oli aikoinaan saattanut osoittaa mihin suuntaan tahansa.

Mutta löysin paljon asioita, joita en ollut etsimässä. Löysin paljon, kokemuksia luonnosta - eläimiä, järviä - mielenkiintoisia asioita - mennyttä historiaa ja hyvin uteliaan mielen itsessäni. Myöhemmin sain tietää, että Kansanlehto oli iso kivi kotini takapihalla. Usein ei tarvitse mennä merta edemmäksi kalaan. Oikeat asiat löytyvät yllättävän läheltä.

Suomi on rakennettu maa. Tätä rakentamista on tehty, jotta selviydyttäisiin. Maassa, jonka historiankirjoihin liittyy totaaliseen sotaan ja terrorismiin viittaavia ajanjaksoja, kuten Isoviha. Ei voi unohtaa maan rakentamisen ja muokkaamisen merkitystä.

Kansalaisten DNAssa on tiettyä karuutta ja inhorealismia. Olosuhteitten kunnioitusta. Se on ollut valtillisen elämän tietämisen ja taitamisen perusta. Ja, on sitä myös tulevaisuudessa, kun kohtamme entistä pirullisempia ja uudenlaisia haasteita, ja jalostamme epäpuhtaasta tilanteesta jaloja ratkaisuja. Jaloja, koska niiden tehtävänä, on mahdollistaa täällä asuville myös jatkossa löytämisen ja keksimisen mahdollisuuksia. Vahvaa elämäntietä.

Kotitalon lähellä Kintaudella sijaitsee Kuoliosaari. Saari oli nimetty Kuolleittensaareksi jo 1700-luvun kartoissa. Se jo sanana kiehoi pienen pojan mieltä. Kuljin usein saarella kavereiden kanssa katselemassa romahtaneita ja tyhjennettyjä hautoja. Tämä oli sanalla sanoen jännittävää touhua. Kylällä kerrottiin, että haudat olivat ruton tai Isonvihan aikaisia. Haudoissa oli kivirakennelmia ja hautakiviä. Hautojen alkuperää ei tiedetä vielä tänä päivänäkään tarkasti, mutta hyvin tehdyt haudat kertovat asutuksen olleen elinvoimaista jo 1600-luvulla, jolloin näitä seutukalmistoja ylläpidettiin.

On selvää, että arjen jatkuvuuden hallinta on huolella ja vakaasti hoidettu jo varhaisina aikoina sodan, ruton ja nälän vallitessa, varalta ja estämiseksi. On ollut pallko selvitä. Tälle perustalle on rakennettu tasavaltalaiset hyveemme itsenäisyyden aikana ja jo sitä ennenkin.

Antiikin kuuluisa historioitsija, Thukydides, kirjoitti 2500-vuotta sitten politiikan peruspäämäärästä. Hyvä politiikka pyrkii aina kahteen tavoitteeseen. Yhtäältä se pyrkii laventamaan yhteistä tilaa suhteessa väkivallan viidakonlakeihin, jotta ulkoiset vaarat pysyisivät kaukana ja kurissa, ja sisäinen valtakamppailu pysyisi hallittuna ja hillittynä. Toisaalta poliittista tilaa pitää laventaa suhteessa sattumanvaraisuuteen, joka tulee katovuosien, tautien ja taloudellisten ylä- ja alamäkien hahmoissa.

Tästä tilan laventamisesta on kysymys, kun sanon, että Suomei on rakennettu maa. Rakentamalla on Suomenniemeä raivattu, jotta elämä siellä, ei olisi ulkoisen vallan oikeille altistunutta, jotta elämä olisi elinvoimaista ja onnekasta. Tästä elämäntilaa laventavasta rakentamisesta on ollut ja tulee olemaan kyse myös jatkossa.

Lähtökohtana on hiljainen strateginen kunnioitus olosuhteitten karuutta kohtaan ja muisti rakentamisen tärkeydestä ja hyveellisyydestä.

Hyvät kuulijat!

Ei saa ottaa itsestään selvyytenä sitä, minkä puolesta on kamppailtu niin pitkään.

Suomella ja suomalaisilla on pitkä linjansa, jonka avulla maata on rakennettu osaksi maailmaa. Suomea ei saisi näissä oloissa analysoida pelkästään epäedulliselta geopoliittiselta kartalta käsin, johon meidät on heitetty. Ei pidä ymmärtää passivoivasti, ettemme voi asioille mitään. Voimme paljonkin, jos tiedämme ja taidamme.

Suomen rakentaminen maailmanluokkaiseksi maaksi ei koskaan perustunut idealistisiin näkemyksiin keskinäisriippuvuuden utopiasta. Pikemminkin strategia on kummunnut inhorealismista, ankarien olosuhteiden lohduttomuuden hyväksymisestä ja kunnioittamisesta.

Olemme kiinni maailmassa. Täällä ja täältä on voinut liikkua. Se on ollut tasavaltalainen jokamiehen oikeutemme.

Suomen sisäisten ja ulkoisten suhteiden rakentamisen pitkä linja on perustunut menestyksen mahdollisuuksien avaamiseen maantieteellisesti haastavalle, syrjäiselle ja harvaanasutulle maalle. Maailmaan linkittyminen on ollut pitkälti taidokasta mahdollisuuksien politiikkaa, eli epäsuotuisten ja poliittisesti tukalien piirteiden jalostamista vakaammiksi. Poliittista alkemiaa.

Tämä tekemisen taito on tehnyt Suomesta yhä maailmanluokkaisemman. Samalla vakaus ja vauraus on kasvanut. Maantieteellisille haasteille on voitu tehdä paljonkin.

Maailmanluokkaisuus erityisesti yhteyksien rakentamisessa on ollut keskeisin motivaatio. Myös edellytyksiin on satsattu. Koulutusjärjestelmää on kehitetty maailman parhaaksi. Yhteiskunnasta on kehitetty maailman stabiilein. Tasa-arvo on ollut keskeistä. Suomi on myös vähiten korruptoituneita maita maailmassa. Maassa on hyvin toimivat markkinat ja ulkomaankauppaan suhtaudutaan toiveikkaasti pelon sijasta. Miltei millä tahansa mittarilla Suomen rakentaminen on onnistunut erittäin hyvin. Olemme itsellemmekin yllätäen myös maailman onnellisin kansa. Suomalaisen onnen ilmaisukieli ei ehkä ole hilpeintä mahdollista. Myös se on inhorealistista. Se on vakaata tekemistä. Se on oikeutta osallista ja puhua, myös ikävistä asioista. Se on jatkuvuuden hallitsemista. Se on sanatonta jakamista. Lakonisen ymmärryksen hetkiä. Se on saunan jälkeistä katsetta yli tyynen järven ulapan.

Innovaatiotalouden suunnat ovat olleet globaalit. On ymmärrettävää, että viime aikainen maailman kuohunta on tuottanut suunnan hakemista yhä enemmän lähialueilta. Perusidea yhteyksien luomisesta ja näiden vakauttavasta yhteiskunnallisesta vaikutuksesta on kestävä myös Nokian alamäen jälkeen. Maailmanluokkaisuus ja sen mukaisen yhteiskunnan rakennusprosessi on pitkällä mutta kesken. Tulevaisuudessa on uudenlaisia haasteita edessä, osaksi uusia ja osaksi niihin kietoutuvia vanhoja geopoliittisia ansalankoja.

Pohjoisen Euroopan poliittisella ja taloudellisella sakkilaudalla on kaksi Suomea. On Suomi, jolla on herkkä geopoliittinen sijainti. Toinen Suomi on maailmanluokkainen yhteiskunta, jonka kytkökset ja jonka huoltovarmuus perustuu erityisesti 1300 km merirajaan, jonka kautta kulkee noin 90% Suomen ulkomaankaupan voluumista ja noin 99% datasta.

Suomen vakaan ja koulutetun valtiokudoksen verisuonisto kulkee Itämerellä. Tässä mielessä Suomi on saari. Itämeren kulkuyhteydet vastaavat miltei kaikesta viennistä. Mutta Suomen omien resurssien varassa Itämeri ei ole turvattavissa esimerkiksi geopoliittisten jännitteiden kasvaessa. Se vaatii laaja-alaista yhteistyötä ja vakauttavia verkostoja. Tämän päivän maailmassa Suomen rakentaminen on yhä enemmän poikkirajallisten verkostojen varassa.

On melko selvää, että Suomen valtiollinen strategia on edesauttanut Suomeen saatuja hyötyjä. Suomi modernisoi talouttaan, tehosti linkkejään ulkomaille ja rakensi siihen sopivaa infrastuktuuria. Verrattuna moniin lähi-alueiden maihin suomalainen infrastuktuuuri on ensiluokkaista. Suorat lentoyhteydet Suomesta ulkomaille ja erityisesti Itä-Aasian tuotantoalueille toimivat saumattomasti. Lentoliikenne on integroitu rata- ja maanteihin. Satamat toimivat tehokkaasti myös talvella.

Viime vuosina maailmankaupan kasvun kulmakerroin on pysähtynyt. Globaalisaatiota ei enää aja merellisten kuljetusten raju kasvu. Logistiikkaketjujen selkeä nopeutuminen ei ole enää itsestään selvää. Uusien markkinoiden avaaminen esimerkiksi vapaakauppasopimusten avulla ei ole aivan lähiaikoina näköpiirissä.

Monin paikoin globalisaation ei katsota antavan riittävästi hyötyjä ja suuntana ei ole madaltuvat valtiolliset rajat. Yhteiskunnat kipuilevat työttömyyden ja veropohjien kapenemisen ongelmissa. Levottomuus lisääntyy.

Hyvät kuulijat!

Suomen idea on maailmanluokkaistamisella vakauttaminen. Se on ollut linkittymistä ja maaperän painoarvon kasvattamista. Tämä prosessi on kesken ja sen yläpuolella on uusia haasteita. Maailma on monimutkaistumassa ja epävarmuus kasvaa. Vanhat geopoliittiset haasteet kytkeytyvät uusiin. Strateginen ideamme ei saisi kuitenkaan kadota vanhojen ongelmien palatessa ja jo rakennettujen sidoksien ja instituutioiden hapertuessa.

Suomen turvallisuusympäristö on siirtynyt hitaan ja vähittäisen muutoksen oloista nopeampi tempoisten ja vaikeammin ennakoitavien vaikutussuhteiden aikakauteen. Muutos liitetään helposti geopoliittisten jännitteiden paluuseen, mutta kyseessä on monetasoisen epävarmuuden lisääntyminen. Viime vuosia ovat rytmittäneet esimerkiksi perinteiset geopoliittiset kriisit (esim. Ukrainan sota ja Syyrian valtioromahdus), poikkirajalliset ongelmavyyhdyt (esim. kansainvälinen terrorismi ja laajat ihmisvirrat) ja globaalisti leviävät prosessit (esim. Ebola, ilmastonmuutos).

Thukydiden peräänkuuluttama yhteisen tilan laventamisprosessi on useassa paikassa muuttunut yhteisten poliittisten tilojen supistumiseksi. Voiman ja väkivallan viidakonlait ovat lähempänä ja sattumanvaraisuus tuottaa negatiivisia ja eskaloituvia syklejä.

Näissä oloissa erilaisten muutossyiden huomioiminen on avain kansalliseen strategiseen ennakoimiseen. Yksi keskeinen strateginen kyvykkyys on pyrkiä analyttisesti kuvaamaan eritasoisten ja eritahtisten prosessien välistä vuorovaikutusta.

Lyhyen aikavälin rajut ja epätoivottavat muutokset ovat todennäköisempiä ja luovat paineita aikaisemmin luoduille hallintainstituutioille. Epävarmuutta aikaisemmin vakauttaneet institutionaaliset järjestelmät ovat yhä vähemmän sitkoistavia kuin aikaisemmin.

On tärkeää huomata, ettei seutukunnan ja Suomen keskeisin infrastuktuuuri ole kuitenkaan vain teitä ja reittejä kartalla, vaan väyliä, jotka mahdollistavat turvallisia uria sekä väyliä juurevaan ja hyvään elämään.

Yhtenäisyys on hyvä muistaa. Mika Waltarin varoitus on syytä pitää mielessä: ”Kansa tietää lopulta kaiken, vaikka sille ei kukaan mitään kertoisi, ja se tietää kaiken ensin hämärästi kuin unessa, mutta kerran selviää sille kaikki kuin leimahduksena, ja silloin tapellaan kadunkulmissa ja talot palavat ja monet asiat muuttuvat entisestään”. Tämä on muistettu tasavaltalaisessa Suomessa, jossa keskeisenä kansalaishyveenä on ollut ihmisten osallistaminen, ja tunne jaetusta kohtalosta Suomenniemellä. Tahto puolustaa Suomea ja rakentaa sen alueita on ammentanut tästä opetuksesta.

On rakennettu osallistava läntinen demokratia geopoliittisesti haastettuun paikkaan. Se tarjoaa vakaimman alustan elää tasa-arvoisinta, koulutuinta ja korruptiovapainta elämää.

Näin on ollut asioiden laita myös Jyväskylässä, Keski-Suomessa, Suomen Ateenassa. Jossa on tiedetty ja taidettu. Olot on syytä pitää niin vakaina, että surumielinen kaihomme ja inhorealismimme kääntyy onneksi, sillä olemmehan me maailman onnellisin kansa.

Hyvä yleisö

On pidettävä huoli siitä, että nuoret voivat myös tulevaisuudessa tehdä löytöretkiään metsissä ja maailmalla.

Mika Aaltola